

Historianopetus Ukrainassa – myyttejä ja politiikkaa

Historianopetus on hyvä esimerkki valtiollisesta historiapolitiikasta. Yleiset opetussuunnitelmat ovat aikakautensa tuotteita ja poliittiset suhdanteet vaikuttavat siihen, mitä ja millä tavoin koululaisille opetetaan. Historia oppiaineena on erityisen altis poliittisille vaihteluille. Neuvostoliiton hajoamisen jälkeen on nähty, miten jälkisosialistisissa maissa kansallisia historioita on kirjoitettu uusiksi ja keskeiset historian tapahtumat ovat saaneet uusia tulkintoja. Suuren isänmaallisen sodan muisto oli koko Neuvostoliitossa keskeinen identiteettipolitiikan väline, kuten nyky-Venäjällä. Ukrainassa toinen maailmansota on myös keskeisessä asemassa, mutta herooinen eetos vaihtui uhrinarratiiviksi viimeistään presidentti Viktor Juštšenkon (2005–2010) kaudella.

Ukrainan kansallinen historiankirjoitus oli itsenäisyyden alkuvuosina tuontitavaran varassa, kun lähinnä Pohjois-Amerikan ukrainalainen diaspora tuotti historiantutkimusta nuoren kansallisvaltion tarpeisiin. Orest Subtelnyin *Ukraine: A History* (1988) toimitti pitkään keskeisen historianoppikirjan virkaa, ennen kuin neuvostoparadigmasta alettiin siirtyä kohti kansallista katsetta.

Ulkoukrainalaisten eli diasporan piirissä Ukrainan historiasta keskiöön nostettiin kaksi asiaa – vuosien 1932–1933 suuri nälänhätä (*holodomor*) ja Ukrainalaisten nationalistien organisaatio (OUN), josta vuonna 1943 erkaantui sen sotilaalliseksi siiveksi Ukrainan vastarinta-

armeija (UPA). Ukrainan vastarinta-armeija taisteli niin Neuvostoliittoa kuin Saksaakin vastaan, mutta keskeisenä historiapolitiittisen debatin aiheena on ollut se, osallistuiko se holokaustiin tai puolalaisten tuhoamiseen toisen maailmansodan aikana. Venäjällä vastarinta-armeijaa pidetään terroristijärjestönä. Pohjois-Amerikassa muotoutui niinikään tulkinta nälänhädästä kansanmurhana, sillä siellä käytettiin ensimmäistä kertaa uutta termiä *holodomor* jo 1980-luvun puolivälissä. Nimityksen ilmeinen viittaus holokaustiin ei ole sattumaa ja nälänhätää – diasporan aloitteesta – tutkimaan perustettu, Yhdysvaltojen kongressin alainen komissio, päättyi nimityksen kanssa yhtenevään lopputulokseen raportissaan (1988): Vuosina 1932–1933 Neuvostoliitossa oli käynnissä ukrainalaisten kansanmurha.

Nykyisin *holodomor* esitetään Pohjois-Amerikassa pitkälti holokaustin tavoin; sen opetusta kouluissa tuetaan erilaisin kampanjoin. Kanadan ukrainalaisten kongressi on muun muassa perustanut kansallisen elimen (*National Holodomor Education Commitee*), jonka tehtävänä on tukea ja laajentaa nälänhädän tapahtumien opetusta kouluissa.

Diasporan aktiivinen rooli ei ole voinut olla vaikuttamatta myös Ukrainassa annettavaan historianopetukseen. Juštšenkon kaudella historian kipupisteiden opetus painottui aika lailla samoin kuin ulkoukrainalaisten keskuudessa. Vuonna 2008, jonka Juštšenko oli nimittänyt *holodo-*

morin muistovuodeksi, kaikissa ukrainalaisissa kouluissa järjestettiin *holodomor*-oppitunti opetusministeriön nimenomaisella päätöksellä.

On kuitenkin käyty keskustelua myös siitä, millä tavoin koululaisille tulisi kertoa vuosien 1932–1933 tapahtumista. Olisiko lapsille kerrottava kaduilla lojuneista ruumiista ja kannibalismista Ukrainan maaseudulla? Vai kerrotaanko tapahtumat siitä näkökulmasta, että ukrainalaiset kuolivat Stalinin tietoisien politiikan tuloksena, jonka tavoitteena oli etnisten ukrainalaisten tuhoaminen? Tai olisiko kenties oikeammin korostaa 1930-luvun nälänhädän olleen yleisneuvostoliittolainen katastrofi, joka johtui suurelta osin pakkokollektivisoinnista ja maan teollistamisesta?

Opetus- ja kulttuuriministeri Dmitri Tabatšnik vaati viime vuoden lopulla poistettavaksi viiden luokan historiankirjoista maininnan kansanmurhasta nälänhätää käsittelevistä kohdista, sekä maininnat Ukrainan vastarinta-armeijasta. Tabatšnik kommentoi lehdistötilaisuudessa marraskuussa 2012 historian oppikirjojen sisältöä sen jälkeen, kun oli tullut ilmi, että joillain alueilla Ukrainassa opetettiin edellä mainittuja aiheita ohi virallisen opetussuunnitelman. Ministeri korosti, että vain hänen virastonsa hyväksymiä oppikirjoja voidaan käyttää historianopetuksessa. Tämä on normaali käytäntö myös Venäjällä, missä historianoppikirjojen tulee läpäistä eräänlainen kilpailu, minkä jälkeen ministeriö arvioi kirjan soveltuvuuden opetukseen.

”Oppikirjasota” osoittaa, että historia on keskeinen poliittisen legitimaation väline. Venäjälle myötämielisen presidentti Janukovitšin hallitus pyrkii muokkaamaan edellisen presidentin aikana muokattua historianopetusta vastaamaan paremmin omaa (ja Venäjän) tulkintaansa historiasta. Yhdistävä kokemus on edelleen Suuri isänmaallinen sota, joka on myös osaltaan ollut kiistelyn kohteena. Ukrainan koulutuspolitiikassa sodan muistoa historianopetuksessa on muokattu muuttamalla terminologiaa ja ottamalla takaisin käyttöön termi Suuri isänmaallinen sota. Jo keväällä 2011 mediassa uutisoitiin, että oppikirjoissa sotavuotia 1939–1945 käsittelevä luku

nimetään uudelleen – toisen maailmansodan sijasta puhutaan Suuresta isänmaallisesta sodasta.

Sodan nimityskiistat ja nälänhädän tulkinta ovat keskeisiä esimerkkejä siitä, millä tavoin poliittiset vallanpitäjät käyttävät historiaa omista lähtökohdistaan ja omien päämäärien ajamiseen. Ne myös kertovat siitä, miten pirstaloitunut ukrainalaisten historiakäsitys on, sillä viime vuonna tehdyn kyselytutkimusten mukaan 59% ukrainalaisista pitää *holodomoria* kansanmurhana. Tätä ei nykyisen opetus- ja kulttuuriministerin mukaan kuitenkaan saa oppikirjoihin kirjoittaa.

Syksyllä 2012 Länsi-Ukrainan Lvivissä koulunsa aloittaneet ekaluokkalaiset saivat heti ensimmäisenä koulupäivänään kansallis-patrioottista kasvatusta, kun heille kerrottiin UPA-joukkojen sankarillisesta taistelusta Ukrainan itsenäisyyden puolesta. Paikallisen historioitsijan mukaan kyseessä oli vastuuton teko, jota voidaan verrata Neuvostoliiton käytäntöihin pienten lasten indoktrinaatiosta. Lvivissa uhmattiin myös opetusministeriön suosituksia ottamalla käyttöön paikallisten kirjoittama historianoppikirja, jossa *holodomor* esitetään ukrainalaisten kansanmurhana ja Ukrainan vastarinta-armeija, sekä yksi vastarintaliikkeen johtohahmoista, Stepan Bandera, sankareina. Minkähänlaisia rangaistuksia ”vääränlaisen” historian opettamisesta sitten mahdollisesti paikallisille opettajille langetetaan? Ainakin kaupunginjohtaja Lev Sadovoi oli uhmakkaalla kannalla todetessaan: ”Tekköt he siellä ministeriössä työnsä, niin me teemme kaikkemme, että lapsemme saisivat kansakuntamme historiasta oikeanlaisen kuvan.”

S u s a n n a P i r n e s

Kirjoittaja on poliittisen historian jatko-opiskelija Helsingin yliopistossa.